

2. Голод в Україні. Вибрані статті. - Луцьк: ВМА «Терен», 2006. –164 с.
3. Голодомор 1932-1933 років в Україні. Документи і матеріали./ Упор. Р. Пиріг. К., 2007. – 1128 с.
4. Голодомор. Геноцид українського народу (1932 - 1933)./ упор. В. Верстюк. К., 2007. – 25 с.
5. Книга пам'яті. Забуттю не підлягає. Голодомор 1932-1933 років у Баришівському районі (документи та матеріали). / Гуменюк В. – Баришівка, 2008. – 272 с.
6. Марочко В. Територія голодомору в Україні// Проблеми історії: факти, судження, пошуки. Випуск 18. – К., 2008. – С. 51-70.
7. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Київська область. – К., 2008. – 1374 с.
8. Папакін Г. «Чорні дошки» як знаряддя радянського геноциду в Україні 1932-1933 рр.// Сумський історико-архівний журнал. № 4-5. – Суми, 2008. – С. 14-28.
9. Український Голокост 1932-1933. Свідчення тих, хто вижив. Т.1, 2-ге вид. – К., 2005.

Володимир Федоров

Голодомор 1932-1933 рр. на Маньківщині

Проаналізовано основні етапи перебігу Голодомору 1932-1933 рр. на Маньківщині Черкаської області.

Ключові слова: Голодомор, геноцид, селяни, хліб, людодство, терор.

The basic stages of motion of Golodomor are analysed 1932-1933 on Man'kivschina of the Tcherkasy area.

Key words: Holodomor, genocide, peasants, bread, cannibalism, terror.

У пам'яті українців та інших націй Голодомор 1932-1933 рр. назавжди залишиться однією з найстрашніших сторінок минулого. Але, в той же час, голодомор – це історичне явище, яке відбувалося у конкретний час, у конкретному місці і є наслідком дій конкретних осіб. Очевидно одне – голод в Україні виник не внаслідок стихійного лиха, а був організований штучно сталінським режимом.

Понад півстоліття трагедія 1933 року перебувала поза увагою істориків. Настав час звернутися до цієї раніше забороненої теми. Правда про голод, якою б вона не була страхітливою, потрібна не лише тим, хто пережив його, а й молодому поколінню [4, с.43].

Проблема голодомору знайшла широке висвітлення у дослідженнях українських та зарубіжних науковців. Вітчизняний історіографічний доробок вміщує вже тисячі публікацій з цієї трагедії. Постійно розширюється коло історичних джерел, що вводяться у науковий обіг. В Україні проблемою голодомору займаються такі вчені, як от В. Марочко, С. Кульчицький, В. Сернгийчук, О. Зелінський, М. Дорошко, Я. Калакура, О. Трофимчук, М. Малінкович та багато інших. Усі вони як один зазначають, що голодомор 1932-1933 рр. є геноцидом проти українського народу та наслідком спрямованої політики радянського уряду. Історики зазначають, що національно-культурний розвиток України за часів українізації викликав глибоке занепокоєння у Москві, яка боялась децентралізації суспільного життя СРСР [4, с.49].

Розглядаючи проблему голодомору 1932-1933 рр. в Україні як загального явища, хочеться звернути увагу на голод в селах Маньківщини. Під Маньківщиною розуміється селище міського типу Маньківка як районний центр сучасної Чекраської області, а також 26 сіл та селищ, що постраждали в наслідок голоду 1932-1933 рр.

Ще з 1923 року Маньківка увійшла до складу Буцького району, а в червні того ж року в селі було відкрите поштове відділення. У 1930 році було організовано перші колгоспи: ім. П.П. Постишева, ім. Г. І. Петровського, «Перемога», ім. Т. Г. Шевченка, «За краще життя», ім. В. В. Куйбишева. Вони

мали 4802,6 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 2706 га орної землі, 158 коней, 23 сівалки та інший реманент. Через рік утворено Потаську машино-тракторну станцію, яка надавала допомогу колективним господарствам району. Дані про соціально-економічне життя Маньківщини є дуже важливі, з огляду на те, що вони будуть зустрічатися під час аналізу повідомлень та постанов про події в районі у роки голоду [5, с.38].

«Ще такого голоду не було ніде!» – так звучать слова з вірша «Голос з могил – 33-го» відомого маньківського поета Анатолія Слободяника. І справді, не можна не погодитися з цими словами, адже можна сказати відверто, що голод у 1932-1933 роках мав політичні й національні чи, точніше кажучи, антинаціональні коріння. Не має і сумніву, що тут був прямий зв'язок між голодом і політикою щодо свідомого національного самовияву. Водночас із лінією на колективізацію, Москва розпочала в 1929 році широкомасштабну кампанію проти всього, що могло вирізняти українство, як окрему націю, починаючи від знищення українських наукових і культурних організацій та інституцій закінчуючи арештами, стратами й засланнями до концтаборів усіх тих, хто посмів піднести голос в оборону українського самовизначення та самобутності [2, с.98].

Найжорстокішу кампанію було проведено проти українського селянства в тому числі і селянства Маньківщини. Тогочасне партійне керівництво усвідомлювало, що саме ці трударі були головною опорою національного руху, бо саме вони найупертіше трималися своєї національної ідентичності й чинили опір як російському колоніальному правлінню, так і радянському режимові. Сталін сам писав, що селяни – це рушійна сила національного руху. До подій, пов'язаних із Голодомором 1932-1933 років, надто тісно підступають масові політичні репресії, знищення храмів, фізична ліквідація священиків, кращих представників національної еліти. Історична правда про Голодомори має нас багато чому навчити [6, с. 8].

Історія не занотувала жодного іншого такого злочину, як цей геноцид, доконаний проти цілої нації та ще й втілений у життя в такий жорстокий спосіб. За всю історію існування Маньківки як населеного пункту, ще не було такого

горя, смертності та страждань як в роки голоду 1932-1933 рр. Дані на підтвердження цих слів можемо знайти в архівних матеріалах фонду Черкаської обласної адміністрації, а саме: «Спецповідомлення Київського обласного відділу ДПУ, секретар обласного бюро КП(б) України. Цілком таємно. Серія «К». Кількість смертельних випадків від голоду на території Маньківщини в порівнянні з минулим роком зараз різко збільшилася. У більшості випадків вмирають діти і похилого віку люди. Приведу кілька цифр про кількість голодаючих, опухлих та вмерлих од недоїдання: село Маньківка – пухлих, знесилених від недоїдання – 400 людей. За два місяці вмерло 30 осіб, у тому числі – 23 колгоспники, в селі панує тиф; село Харківка – хворих, знесилених від недоїдання – 234 людей. Пухлих – 109 осіб; село Помийки – спухло від недоїдання 147 людей; село Полковниче – спухло 269 осіб, у тому числі – 94 дитини» [3, с.42].

Як бачимо, дані про 1933 р. дають нам загальну картину голоду на Маньківщині. Підтвердження того, що дійсно населення голодувало і зверталось до радянського керівництва, можна прослідкувати з листів, скарг та заяв окремих жителів району. Довідка інформаційного сектору оргінструктору ЦК КП(б)У про становище в Уманському районі (деякі села Маньківщини на той час входили до складу декількох інших районів) на 5 травня 1932 р. чітко відображає катастрофічний стан села. За майже відсутності тяглової сили в селах , було засіяно лише 18% площі ранніх ярових , що у 4,5 разів менше норми. Незважаючи на героїчні зусилля колгоспників Маньківщини й на те, що в багатьох місцях району сіяли руками , план посіву не був виконаний. Радянська влада звісно ж реагувала на такі звернення , але не поспішала їх виконувати та реалізувати. Таку поведінку можна пояснити тільки одним, що вона була не зацікавлена у наданні допомоги постраждалим районам [3, с. 54].

З телеграми ЦК КП(б)У Київського обкому партії про надання допомоги окремим районам області зазначалося, що «потрібно надати допомогу в першу чергу таким районам , що перебувають в найбільш тяжкому стані по Київській області (тринадцяти районам)» , в тому числі Буцькому (до складу якого входила

Маньківщина). У спецповідомленні Київського обласного відділу ДПУ секретарю обласного бюро КП(б)У від 28 травня 1932 р. Зазначалося, що уже зареєстровані в Буцькому районі перші випадки людодіства і спеціальна комісія затримала підозрюваного, який на допиті розказав, що разом зі своїми односельчанами протягом одного місяця зарізали семеро людей. Підозрюваний так обгрунтував свою поведінку: «Прийшли до мене невідомі люди, погрожували і наказали віддати все що маю. Не маючи засобів до виживання я знайшов ще таких самих людей як і сам, і від того, що не було що їсти ми почали вбивати». Факти людодіства та складної ситуації на Маньківщині не обмежуються одним випадком. За архівними даними офіційно зафіксовано більше 60 випадків людодіства фактично в усіх селах району [8, с.16]. Відповідно до вище зазначеного, можна зробити висновок, що навіть на відкриті листи про випадки людодіства на Маньківщині та в інших районах Київської області партійне керівництво не збиралося як і допомагати постраждалим, так і не реагувало на те, що населення доведене до відчаю, голодує й помирає. Вище наведені факти засвідчують, що Голодомор 1932-1933 рр. в Україні є не що іншим як геноцид [3, с. 67].

Із записки Київського обласного відділу ДПУ УСРР про кількість голодуючих районів та населених пунктів Черкащини ми бачимо, що на 1 березня 1933 р. голодували на Маньківщині: дорослих – 4366 осіб; дітей – 5854; кількість хворих – понад одну тисячу; пухлих – 856; померлих – 841 особа. В інформації Центрального Комітету КП(б)У від 14 березня 1933 р. зустрічаємо наступні дані про смертність населення Маньківщини (колишній Буцький район) : «По Букському району голодает 3878 человек (в том числе лежит 3736 человек). За февраль и март умерло от голода 742 человека». Щодо стану ситуації на початок 1933 р. можна навести інформацію зі спогадів очевидців Маньківщини. Тільна Марія Єфремівна, жителька села Мала Маньківка згадує, що «забирали у нас все. Нічого не було ні їсти, ні одягнути чи взути. Картопля, правда, була. Не забирали. Напечуть картопляників, буряка натруть. Ото і їжа наша. Що таке хліб, не знали. Було 6 курочок – ото і все хазяйство ». Коверга Тетяна Савелівна, жителька села

Молодецьке зазначає, що «1932-1933 роки... Знаю голодовку добре. Голодні були. Не було нічого їсти. Лопуцьки їли, молочай, лазили на бересток по листя, їли сирим, ні варили, ні сушили. Я до дитячого садка ходила, бідова була». Таких повідомлень від звичайних трудівників району можна наводити тисячами, так як багато хто з них втратив дорогих собі людей, і звичайні вибачення від сучасного керівництва не зможуть залікувати страшні рани очевидців тих подій [4, с. 760].

Як бачимо не найкращим чином жилося населенню Маньківщини. У листі Київського обласного відділу ДПУ до голови ДПУ УСРР про важкий продовольчий стан і посилення смертності у низці районів області знаходимо відомості про Буцький район, де зазначалося, що «у село Коженцы – опухло 286 человек, из них колхозников – 59 человек, умерло в январе 8 человек, в феврале – 32 человека. Бригады сельсовета ежедневно в погребах обнаруживают трупы умерших. За два дня изъято 16 трупов. Село Маньковка: опухших и истощенных на почве недоедания – 400 человек, за два месяца умерло 30 человек, в том числе 23 колхозника. В селе свирепствует тиф. Село Харьковка: больных, истощенных на почве недоедания – 234 человека. Опухших – 109 человек. Село Берянка: опухло 47 семейств, в том числе 3 семьи красноармейцев. Село Помойки: опухло 147 человек. Село Подковнички: опухло 269 человек, в том числе 94 ребенка» [3, с. 74].

Важливе значення для розуміння масштабу голоду в 1932-1933 рр. мають також окремі звернення червоноармійців військових підрозділів, що дислокувалися в районі. У заяві червоноармійця К.Дедика до Київської обласної робітничо-селянської інспекції про байдуже ставлення районного сільського колгоспного керівництва с. Молодецьке до важкого становища його родини зазначено, що «Дело в следующем: я с осени 1932 г. служу в рядах Червоного казачества, поступил в армию добровольцем, как комсомолец. Покинутая мною семья в настоящее время находится в очень тяжелых условиях. Не имеет никаких продуктов питания. До сего времени работали в колхозе «Розвыток» с 1929 г., но сейчас отец и мать опухли, что не дает возможности идти на работу и от этого могут получиться плохие результаты. Помогите». Партійне керівництво знало, що

на Україні панує страшний голод, але ніяких засобів для боротьби з ним не використовували [3, с.79].

За період 1932-1933 рр. від голоду померли в Черкаській області 154519 осіб, з них на Маньківщині загинуло понад 4929 осіб. Голодомор охопив близько 741 населених пунктів, з них 29 на Маньківщині.

Для вшанування пам'яті жертв голодомору 1932-1933 рр. на Черкащині загалом було встановлено близько 495 пам'ятників та пам'ятних знаків. З них на Маньківщині понад 30. До яких щороку приходять тисячі людей аби вшанувати пам'ять тих, хто працюючи на державу, змушений від її терору померти голодною смертю [9, с. 1].

Отже, згадка про нечуваний в історії людства Голодомор на Україні в 1932-1933 роках оголошувалася злісним наклепом на радянську дійсність. Та сьогодні ми уже знаємо: голодомор був наперед спланований, штучно створений. Це був геноцид. Винищували цілий народ. Народ, який ніколи нікого не гнобив, зроду-віку займався хліборобством, мав лагідну душу, найзадушевнішу в світі пісню. Це був найстрашніший злочин Сталіна і його найближчих опричників, сотень тисяч їхніх яничарів на місцях

Сьогодні називають різні числа жертв голоду, спланованого сталінським режимом в Україні у 1932-1933рр. Одні дослідники говорять про 7-8 мільйонів чоловік, інші – про 15 мільйонів осіб. Конкретної цифри жахливого Голодомору-геноциду немає, і хто-зна, коли й чи взагалі буде встановлена. Ця страхітлива за своїми намірами й масштабами акція більшовизму – вікова трагедія української нації. Про неї повинен знати весь світ, нинішні і прийдешні покоління.

Джерела та література:

- 1.Королько Л. Голодомор на Сватівщині 1932-1933 рр. – Умань, 2006.– 67 с.
- 2.Божкова Є. Біль і жах людський //Матеріали з історії Маньківського району. – Маньківка, 1993. – С. 98-100.
- 3.Голод 1932-1933 років на Черкащині. Документи і матеріали / Державний архів Черкаської обл.; упоряд. Т.А. Клименко, С.І. Кононенко, С.І. Кривенко –

Черкаси: 2002, – 224 с.

4.Голодомор 1932-1933 років в Україні: документи і матеріали / упор. Р.Я. Пиріг; НАН України. Ін-т історії України. – К.: Вид. дім «К-М акажемія», 2007. – 1128 с.

5.Жадько В.О. Маньківщина. Не забуваймо рідного порогу: Наук.краєзн. фотоіл. довід. – К.: Видавець Жадько В.О., 2006. – 352 с.

6.Качалаба П. Голодовка у Маньківському районі //Маньків. новини. – 2003. – 18 жовт. – С. 8.

7.Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Черкаська область. Ч. II./ упоряд. Е.А. Левицька, В.І. Захарченко, П.М. Жук та ін. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2008.– 1200 с.

8.Протас Д. Людоїд із Молодецького //Вечір. Черкаси. – 2006. 13 груд. – С. 16.

9.Хльобас І. «33-й: голод»: [С-ще Маньківка] //Укр. вісті. – 1993. С. 30.

Віктор Ткаченко

Економічний стан села у 1932 році та свідчення про голод у «Щоденниках» Василя Кравченка

У статті розповідається про економічні показники сіл у 1932 році у Київській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. У «Щоденниках» за 1930-1933 рр. відомого етнографа В. Кравченка зафіксовано багато відомостей про випадки голоду в останніх двох областях та м. Дніпропетровську.

Ключові слова: *економічні показники, голод, трудовні, В. Кравченко, «Щоденники».*

In the article opens economic indicators of sat down of 1932 in the Kievan, Dnepropetrovsk and Zaporozhia areas. In «Diaries» after 1930-1933 the known ethnographer V. Kravchenko fixed many facts of hunger in the last two areas and Dnepropetrovsk.